

7. Селіванова О. О. Комунікативні стратегії і тактики в українських загадках / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського ун-ту. – Вип. 60. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2004. – С. 10-23.

8. Українська народна поетична творчість / за ред. М. Рильського. – К. : Рад. школа, 1965. – 231 с.

9. Brain Teasers With Answers for Kids and Adults [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://icebreakerideas.com/brain-teasers/>

10. Awesome Brainteasers With Answers To Rack Your Brains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obviousfun.com/awesome-brainteasers-with-answers-to-rack-your-brains-20/>.

11. Riddles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riddlesbrainteasers.com/category/riddles>.

Леміш Ю. В. Модели метафоризации в английских загадках.

В статье рассмотрены модели метафоризации английских загадок как проявление лингвокультурных особенностей таких текстов малой формы. Анализ актуальных научных исследований доказывает недостаточность изучения этих особенностей в контексте диалога культур. Дискурсивный подход к изучению англоязычной загадки является наиболее интересным с научной точки зрения, и автор приводит яркие примеры для подтверждения важности изучения этого жанра с помощью различных научных подходов.

Ключевые слова: тексты малой формы, загадки, лингвокультурные особенности, дискурс, диалог культур.

Lemish Y. The models of metaphorization of English riddles.

The article deals with models of the metaphorization of English riddles as a manifestation of the linguistic and cultural features of such texts of the small form. The analysis of actual scientific research proves the lack of study of this features in the context of the dialogue of cultures. The discursive departure to studying the English-language puzzle is most interesting from a scientific point of view, and the author gives vivid examples to confirm the importance of studying this genre through various scientific approaches.

Key words: small texts, riddles, linguistic-cultural features, discourse, dialogue of cultures.

І. О. Липова

ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено методичний огляд реалізації комічних елементів на уроках української мови. Розглянуто основні напрями роботи з гумористичним матеріалом, прийоми роботи з гумористикою й засобами творення комічного під час вивчення української мови, здійснено їх класифікацію. Окреслено передумови творчого розвитку учнів у сфері гумору.

Ключові слова: мовні засоби комічного, гумористичний текст, напрями й етапи роботи над комічним матеріалом.

Постановка проблеми. Засоби комічного традиційно розглядають на уроках літератури, оминаючи їх у мовній практиці. Проте, на наш погляд, серед різноманіття мовних засобів у художній літературі слід виокремлювати місце й засобам комічного на різних рівнях мови, добираючи дидактичний матеріал, на якому учні не лише б вчилися знаходити явище творення комічного ефекту, а й «відчували» засоби його реалізації, аналізували їх.

Мета статті – визначити й класифікувати методи й прийоми роботи над комічним матеріалом на уроках української мови.

Аналіз актуальних досліджень. Методичні розвідки підтверджують, що емоції, які виникають під час сміху, сприяють більш успішному запам'ятовуванню й засвоєнню навчального матеріалу, а практичний досвід вчителів переконує, що в діяльності педагогів, які добре володіють почуттям гумору (згадаймо В. О. Сухомлинського, А. С. Макаренка), дієвість і результативність навчання значно вищі, ніж у вчителів, які його цураються [3; 5; 6; 7]. Крім того, почуття гумору педагога є важливим фактором удосконалення його професійної майстерності, що реалізує гуманістичну спрямованість особистості вчителя, сприяє поглибленню його методичних знань, повному розкриттю його індивідуальних здібностей [5, с. 69].

Виклад основного матеріалу. Формування уявлення про засоби комічного в українській гумористиці потребує систематизованих підходів. Пропонуємо два напрями роботи: 1) планування навчальної роботи над розвитком почуття гумору – цей напрям, у свою чергу, реалізується у три етапи: початковий, проміжний та творчий; 2) створення «нестандартних ситуацій» на уроці з метою вияву гумористичного потенціалу учнів (проблемна ситуація, самостійна / контрольна робота і т.п.).

На початковому етапі вивчення певного мовного матеріалу ефективним засобом є ознайомлення учнів з «художньою лабораторією гумору». На цьому етапі доцільно підбирати такі прийоми: 1) читання з помітками; 2) читання тексту з зупинками; 3) читання тексту частинами; 4) читання тексту з подальшим складанням простого або складного плану до нього, складанням переліку питань, опорних схем, таблиць; 5) читання тексту з метою пошуку помилок, зроблених навмисне.

На проміжному етапі можна застосувати на уроках такі прийоми з використанням мовних засобів комічного:

1) використовуючи літери одного слова або просто випадково подані голосні або приголосні, утворити якомога більше слів, зв'язне речення

або – якщо можливо – утворити омоніми / пароніми: наприклад, зі слів *комюніке, холерик, міна, котик* і под.;

2) утворити за допомогою суфіксів / префіксів / постфіксів / закінчень усі можливі форми певного слова, які б мали певний стилістичний відтінок (наприклад: утворити усі можливі форми (зі зміною частини мови) від слова *кіт, хитрий, свистіти* та ввести їх у речення; від кореня *-літ-* утворити якомога більше неологізмів і т.п.);

3) дібрати до слова / слів такий контекст, у якому це слово стало б комічним засобом, і ввести його в речення (означення до поданого слова, порівняння, антонімічні чи синонімічні форми, які б створили комічний ефект у певному реченні: наприклад, дібрати усі можливі синоніми / антоніми до слів *голова, обличчя, веселий, брехати, говорити*, які мають стилістичне забарвлення, і ввести їх у речення з комічним змістом; до героїв гуморесок П. Глазового *Гнат Вареник* [1, с. 32], *Панько Кваша* [1, с. 281]; *Пилип Добряк* [1, с. 356]; дібрати якомога більше означень / порівнянь і скласти речення з ними і т.п.).

Наведені вище види вправ на проміжному рівні доцільно проводити у формі гри, змагання («Хто швидше», «Хто більше» і под.).

Використовуючи комічний текст у повному обсязі як дидактичний матеріал, можемо здійснювати такі прийоми:

1) вибрати найвдаліший варіант серед пропонуванних (наприклад, у гуморесці «Ерудований Филімон» П. Глазового вибрати правильний варіант вживання слів: – *Чує/їш, тату, – син не/итає, – що таке хаму/і/елу/і/еон?* / – *Відчу/епися, я не/знаю, – каже Фе/иле/имон.* / *Мати серде/уться/ця на хлопця: – Ну чого ти пре/устаїе/еш?* / *Батьку навіть у ну/еді л/ллю відпочити не даїе/еш.* / – *Не кре/учи, – говорить батько. – Я люблю балакати з ним. Хай не/итає, що не/знає, а то виросте дурним* [1, с. 26]);

2) об'єднати слова, словосполучення, частини речення або кілька речень у текст (у гуморесці «Погані приклади» Г. Єлишевича перебудувати її частини й намалювати схему речень з прямою мовою: – *Не показує ніколи, а завжди ховає!* / – *Чи показує твій батько приклади погані?* / *Вихователька сувора підійшла до Вані: / Новачок не розгубився – вмить відповідає:* [2, с. 160]);

3) розчленувати текст на складові частини з метою аналізу конкретних одиниць: звуковий склад, морфемний склад, морфологічна характеристика тексту, слова зі схожим значенням, виділення

словосполучень / речень, виділення теми / реми тощо (наприклад, у гуморесці «Увертюра» П. Глазового [1, с. 304] визначити, до якої дієвідміни належать усі дієслова);

4) змінити (розширити, згорнути, замінити) мовний матеріал (наприклад, гумореску «Казка» П. Глазового [1, с. 37] можна розширити, вживаючи вставні слова/означення до іменників, згорнути за рахунок уникнення наявних вставних слів, замінити вставні слова іншими словами задля уникнення тавтології, визначити їхню стилістичну роль у тексті); або перебудувати прості речення на складні з різними видами зв'язку, визначити смислові відношення між частинами складних речень і мовні засоби зв'язку між ними. Цей прийом можна застосовувати до текстів, у яких використаний суржик, замінюючи його нормативним варіантом.

На уроках української мови для творчого потенціалу учнів доцільно застосовувати такі прийоми:

1) розкрити значення поданих словосполучень або речень у прозовому або поетичному контексті (наприклад, розкрити значення фразеологізмів: *язик за зубами, ні бе ні ме, за царя Гороха, під носом*; афоризмів: *Немає гірш – ускочити туди, де хтось перед тобою насвинячив; Від лиха зроду не втече той, хто крутиться починає лише тоді, як припече та ін.*);

2) написати гумористичний твір, уживаючи в ньому певні мовні засоби комічного, підібрані самостійно. Обов'язковим для вчителя є подання декількох тем на вибір учня та жанрових особливостей твору. Після написання учень здійснює аналіз мовних засобів комічного, використаних у власному творі;

3) скласти розповідь на одну з тем, використовуючи вже подані мовні засоби комічного або слова, словосполучення, цитати з творів письменників. Темами можуть бути заголовки або цитати з гуморесок письменників (для прикладу: «Доки грім не вдарить...», «Чом нема у нас охоти до домашньої роботи», «Гоголь і Шевченко» і т.п.), а мовними засобами комічного можуть виступати фонетичні, морфемні, лексичні, морфологічні або синтаксичні елементи з їхніх гуморесок;

4) дібрати можливий варіант, продовжити або змінити (переробити) назву / початок / закінчення гумористичних текстів (наприклад: використовуючи можливі мовні засоби комічного, доберіть влучний кінець до гумористичного афоризму: *Хто не жениться – той ...* (оригінал: не помиляється) [1, с. 115]; або до описаної ситуації: *Прибіг якось до*

райради Тягнирядно Сава. – Хочу прізвище змінити. Ось моя заява. Бо прізвище Тягнирядно допотопне стало. Я нове собі придумав: ... (оригінал – Тягниодіяло) [1, с. 141]. Цей прийом спрямований на розвиток фантазії, гіпотетичного мислення учнів.

«Нестандартні ситуації» на уроці української мови можуть виникнути в будь-який момент: як під час вивчення дидактичного матеріалу, контролю й перевірки знань учнів, так і в найнеочікуваніший момент. Тому вчитель має бути готовим до сприймання комічного від учнів і вміти спрямувати їхню творчість «у правильне русло», обіграти її в контексті уроку мови, використовуючи інноваційні або традиційні форми навчання.

Висновки. Методи й прийоми навчальної роботи з гумористичним матеріалом характеризуються багатьма чинниками і вимогами. На кожному з етапів вивчення навчального матеріалу передбачаються різні форми роботи, які можуть мати гумористичний характер, а їх застосування оптимізує навчальний процес і підвищує пізнавальну активність учнів на уроках української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазовий П. П. Сміхологія / П. П. Глазовий. – Видання п'яте, доповнене. – К. : ФОРТЕ, 2013. – 392 с.
2. Єлишев Г. Л. Гумористичний літопис : вибране / Г. Єлишев. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2016. – 218 с.
3. Леонтьев А. А. Языкознание и психология / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1966. – 80 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. М. Горошкіна та ін. [за ред. М. І. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
5. Солуянова Г. А. Гумор як умова ефективності вчительської праці / Г. А. Солуянова // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2015. – № 3. – С. 68-69.
6. Станкин М. И. Юмор как средство психолого-педагогического воздействия. От смешного до серьезного один шаг : учеб. пособие / М. И. Станкин. – Воронеж, 2007. – 253 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 639 с.

Липовая И. О. Использование языковых средств комического на уроках украинского языка.

В статье осуществлен методический обзор реализации комических элементов на уроках украинского языка. Рассмотрены основные направления работы с юмористическим материалом, приемы работы с юмористикой и средствами создания

колического во время изучения украинского языка, осуществлено их классификацию. Очерчены предпосылки творческого развития учащихся в сфере юмора.

Ключевые слова: языковые средства комического, юмористический текст, направления и этапы работы над комическим материалом.

Lypova I. Use of linguistic comic means on the lessons of the Ukrainian language.

The article presents a methodical overview of the implementation of the comic elements at the lessons of the Ukrainian language. The basic directions of work with humorous material were reviewed, methods of work with humouristics and comic creation during the study of the Ukrainian language, carried out its classification. The prerequisites of pupils' creative development in the field of humor were described.

Key words: linguistic means of comic, humorous text, directions and stages of work on the comic material.

С. А. Литовченко

**ФРАЗЕОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ
«НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ» В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ**

У статті розглядаються особливості відображення фразеологічної картини світу німецькомовної преси через призму сприйняття людьми навколишнього середовища та погляди лінгвістів на поняття мовної картини світу як інструменту пізнання людиною світу та свого місця в ньому.

Ключові слова: картина світу, фразеологізм, концептосфера, навколишній світ, преса.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова відіграє важливу роль у пізнанні людиною навколишнього світу, вона впливає на свідомість та поведінку людини, обумовлює характер мислення та спосіб пізнання світу. Формування мовної картини світу безпосередньо пов'язане з взаємодією людини та навколишнього середовища. Багато зарубіжних та вітчизняних вчених поділяють цю думку (В. фон Гумбольдт, Г. В. Колшанський, О. О. Потебня, Ю. Д. Апресян, А. Вержбицька, Р. М. Фрумкіна, В. А. Маслова та ін.).

Аналіз актуальних досліджень. Кожен день людина переживає безліч подій, як на фізичному, так і на психічному рівні. Саме тому одиниці мовлення, які вербалізують сфери сприйняття навколишнього світу, завжди привертають увагу лінгвістів. Тема навколишнього середовища є нейтральною і водночас вона відображає загальноуявлення людини про будову та особливості функціонування навколишнього світу. На думку О. О. Селіванової це є «способом засвоєння світу людиною –